

1929 Ekonomik Buhranı'nın Türk Ekonomisi'ne Etkileri ve Buhran Döneminde Keynesyen Yaklaşım

Doç. Dr. E. Recep ERBAY

Berfin HEMEN²

¹Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, İktisat ABD, erbay@nku.edu.tr

²Namık Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat

Özet: Büyük savaşların etkisinden yeni yeni çıkan ve ekonomik güç dengesinin yeniden dağılmaya başladığı dönemin yansımalarıyla meydana gelen 1929 Ekonomik Krizi'nin tüm ülkelerde uzun yıllar etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nden başlayıp, okyanusun diğer tarafı Avrupa'ya ve dolayısıyla da Türkiye'ye kadar dalga dalga yayılan Büyük Buhran, ülkemizi de en az diğer ülkeler kadar etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra parçalanmasıyla yeni kurulmaya çalışan ve büyük bir borç mirası devralan genç Türkiye, ekonomik buhran öncesi izlediği liberal politikaları, buhran döneminde daha devletçi politikalarla değiştirerek önlemler almış ve krizi iktisadi kalkınma planları hazırlayarak atlattığı çalışmıştır. Klasik Yaklaşımın yaygın olduğu dönemde, Keynes'in görüşleri krizden çıkış kapısı olarak görülmüştür. Devlet müdahalesinin ekonomiyi yönlendirmek için şart olduğunu eleştirisinde belirten Keynesyen Yaklaşım'a göre krizin küresel boyutta yayılmasının sebebi olarak, dönemin politikalarının ekonomiye müdahale etmemeleri olduğunu öne sürmüştür ve birçok konuda Klasik Yaklaşım'a eleştiriler getirerek, uzun yıllar ekonomi politikalarında fikir olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Büyük Buhran, Keynes, Ekonomik Kriz

Effects of the Great Depression of 1929 on Turkish Economy and Keynesian Approach in Great Depression Period

Abstract: The economic crisis of 1929, which emerged from the effects of the great wars and reflections of the period in which the balance of economic power began to dissipate again, was effective for many years in all countries. Starting with the United States, Europe and hence also the other side of the ocean waves emitted Turkey until the Great Depression, has also affected our country at least as much as other countries. Ottoman Empire's first employees to newly established by the breakdown after World War I and a huge debt legacy inherits a young Turkey, the liberal policies pursued before the economic crisis, crisis period has taken measures changing with more statist policies and the crisis has tried to overcome by preparing economic development plans. In the period when the Classical Approach was widespread, Keynes' views were seen as the gateway to the crisis. According to the Keynesian Approach, which states that state intervention is a condition for directing the economy, he argued that the politicians of the period did not intervene in the economy as the reason for the global spread of the crisis and brought criticism to the Classical Approach for many years and became an idea in economic policies for many years.

Key Words: Great Depression, Keynes, Ekonomik Crisis

1. GİRİŞ

Ekonomik krizi tanımlayacak olursak; bir ülkenin mal, hizmet, üretim, döviz kurları gibi ekonomik yapı taşlarında meydana gelen, kabul edilebilir normal seviyelerin üzerindeki şiddetli ekonomik dalgalanmalar denilebilir. Ekonomik kriz dendiğinde resesyon, depresyon gibi literatürdeki bazı kavramlara rastlanır. Resesyon, makroekonomide reel gayri safi yurtiçi hasılanın iki veya daha fazla çeyrek yıllık periyotta arka arkaya negatif büyüme göstermesidir. Karşımıza durgunluk olarak da çıktığı görülmektedir. Buna karşılık ekonomik faaliyet daha önce ulaşılmış olan düzeye nispetle oldukça uzun bir süre düşük bir düzeyde kalıyorsa, bu durum da depresyon olarak tanımlanmaktadır. (Dura,2009)

Dünya tarihinde onlarca kriz yaşanmıştır. Yaşanan krizlerin bazı ortak noktaları vardır. Bunlardan bazıları: krizin aşırı üretim olgusu olması, krizlerin genel olması yani birçok ülkenin bağımlı olarak

etkilenmesi ve krizlerin kapitalizmin bir ürünü olmasıdır.

Yaşanan krizlerden farklı olarak 1929 Ekonomik Buhranı, diğerlerine nazaran daha uzun sürmüş ve etkileri tüm dünyaya yayılmıştır.

2. BÜYÜK BUHRANA ZEMİN HAZIRLAYAN SİYASİ-EKONOMİK OLAYLARA KISA BİR BAKIŞ

Büyük Buhran öncesi dünyayı siyasi, sosyal ve ekonomik olarak etkileyen en önemli olaylardan birisi Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşın köklü değişiklikler yaptıracak sonuçlarıdır. Savaş sonucunda Avrupa'daki dengeler yeniden oluşmaya başlamış, bazı imparatorluklar yıkılırken, yeni ülkeler doğmuştur. Savaş bitiminde milliyetçilik ve millilik ilkeleri yeni kurulan ülkelerde ön plana çıkmış, Balkanlarda bulunan çok uluslu devletler

barış sürecini uzun sürdürmeyeceği açık olan siyasi politikalar üzerinde oluşum göstermiştir.

İttifak Devletlerden: Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri'ne ağır bir şekilde yenilmesi üzerine Almanya ile Versay, Osmanlı Devleti ile Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanarak çok ağır şartlar söz konusu ülkelere dayatılmakta ve ağır savaş tazminatları ile kötü ekonomik şartlar, küresel barış ortamının devamlı olmayacağını ve ekonomik huzurun gelmeyeceğinin en önemli işaretlerinden olmuştur.

Savaştan ekonomik anlamda galip çıkabilen tek ülke olan Amerika, Avrupa ve özellikle Almanya ile ekonomik ilişkiler kurmuş ve savaş sonrası söz konusu ülkelere kredi sağlamıştır. Krizin başlangıç noktası olan ve Birinci Dünya Savaşı ile dünyanın kreditorü haline gelen Amerika'da Sanayi İnkılabından sonra gittikçe yaygınlaşan kitlesel üretim tüketimi kolay hale getirmiştir. (Yardımcı, İnce, Ekiz, 2017) İnsanlar taksit imkanı ile tanışmaya başlayınca, lüks tüketim mallarına olan talep artmış, gelişen teknolojinin kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Tüketimin bu derece kolaylaşması ve lüksün artması kriz öncesi Amerika toplumunu etkileyen önemli noktalardan biri olmuştur.

Sanayileşmenin getirdiği artan üretim ile, krizde en büyük yarayı işçiler almıştır. Sınıf hareketliliğinin mümkün olduğu toplumlarda insanlar sosyal statülerini mevcut seviyede koruyabilmek için üç yola başvururlar: Bunlar tüketim ve dolayısıyla daha az tasarruf, borçlanma ve daha fazla kazanmak için daha fazla çalışmaktır. (Yardımcı, İnce, Ekiz, 2017)

2.1. 1929 DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI ÖNCESİ TÜRK EKONOMİSİ

İngiltere'de başlayan Sanayi İnkılabıyla beraber kendini göstermeye başlayan sömürgecilik akımı, büyüyen batı devletleri arasında büyük bir rekabete yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yılları ve yabancı devletlere tanıdığı kapitülasyonlarında etkisiyle, Osmanlı yabancı devletlerin müdahalesi altına girmeye başlamıştır. Osmanlı pazarları yavaş yavaş tamamen, başta İngiliz olmak üzere yabancı ürünlerden meydana gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan Osmanlı 1. Dünya Savaşı'nın sonucunda ittifak devletleri ile yenilince Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve işgal hareketleri de hız kazanmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlatılan milli mücadelenin başarıya ulaşması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte batı ile ilişkiler normale dönmeye başlamıştır. (Ezer, 2005)

Yeni cumhuriyet kurulurken, dünyada 1920lerin ortalarında meydana gelen hammadde ve tarım ürünlerindeki fiyatlar iyice düşüyordu. Böylece dış talep gün geçtikçe azalıyor ve ihracat gelirini arttırabilmeyi olanaksızlaştırıyordu.

1920li yıllarda Türk Lirası Sterline bağlı serbest dalgalanan bir sistemdeydi. Ekonominin büyümesi için emisyon bile genişletilmiyordu çünkü bir merkez bankası bile yoktu. Dolayısıyla yabancı bankaların getirdiği kısa vadeli krediler kullanılmak durumunda kalınıyordu. Kredi faizleri de, serbest dalgalı döviz kuru gibiydi. Yani devlet faiz haddini düzenlemek için senyoraj hakkını kullanıp para basamıyordu. Devlet ekonomisi bu yıllarda piyasaların serbestliğinden ve yönetim eksikliğinden, dış etkilere tamamen açık bir konumdaydı. 1929'a kadar Lozan Anlaşması kararları çerçevesinde gümrük vergisi bile koyamıyordu. Türkiye bu şartlar altında bir de Osmanlı'dan kalan Düyün-u Umumiye borçlarını ödemeye başlayacaktı.

2.2. Osmanlı'dan Kalan Ekonomik Miras

Lozan Anlaşması'nın 46. Maddesine göre Osmanlı Devleti'nden kalan borçların, Osmanlı'dan ayrılarak egemenliklerini ilan eden devletler arasında tahsil edilmesi kabul edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan 161 Milyon TL karşılıksız para devraldı. Bu paranın karşılıksız olma sebebi, alınan kağıt paranın Avusturya ve Alman bankalarındaki altınlar karşılığı olmasıydı. 1. Dünya Savaşı sonucunda yenilgi alınınca altınlara el konulmuş ve söz konusu paralar karşılıksız kalmıştı. Büyümeye başlayan milli bankalar ve mevcutta varlığını devam ettiren yabancı sermayeli bankalar tarafından oluşturulan kredilerle beraber, cari fiyatlarla milli gelirine nazaran düşük oranlı para stokuyla harcamaları finanse etmek zorunda kalan bir ekonomi vardı.

Tablo 1: Para Arzı ve Paranın Dolaşım Hızı (1924-1930) (Kazgan,2017)

YILLAR	PARA ARZI	PARANIN DOLAŞIM HIZI
1924	100	5,85
1925	115,5	6,37
1926	110	6,48
1927	114,8	6,65
1928	127,7	6,28
1929	135,4	6,50
1930	145	4,81

Tablo 1'de görüldüğü gibi ekonominin yapısı paranın dolaşım hızının yüksek olmasına olanak bırakmıyordu ancak buna rağmen paranın dolaşım

hızı daha da yükselme eğilimi göstermişti. Para talebinde yükselme yaratan artan üretim, nüfus ve döviz fiyatları ile köyün pazara açılması bu yoldan karşılandı.

2.3. Ekonominin Dışa Bağlı Yapısı: Tarım ve Sanayi

Günümüzde ekonomik açıdan gelişmiş birçok ülke, sanayi devriminden önce bir tarım devrimi aşamasından geçmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise tarım ilkel yöntemlerle yapılmış ve sadece pazarlara açılmayı başaran işletmeler modern tarım yöntemleri uygulayabilmişlerdir.

1927'de yapılan tarım sayımı %32'si ekilebilir olan ülke arazisinin sadece %4,86'sının ekilebildiğini oraya koymuştur. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak, uzun yıllar devam eden savaşlar nedeniyle, ülkedeki üretici genç nüfus büyük ölçüde azalmış ve tarım gittikçe verimsizleşmiştir.

Sanayi'de birkaç küçük işletme bir yana bırakılırsa, ekonomi tarıma endeksli bir hal almış ve devlet gelirlerinin çoğu tarımsal ürünlerden sağlanmıştır. Çünkü devlet bu dönemde, tarımdan aşar, ağnam ve arazi vergisi almaktaydı. Üreticinin elde ettiği ürünün maliyeti ne olursa olsun, toplamın %12'si aynı ve nakdi olarak alınmaktaydı. Aşar adı verilen bu vergileri, devlet kendisi toplamayıp 'mültezim' adı verilen kişilere toplatıyordu. Mültezimlere devlet vergiden arta kalan topladıkları bedeli veriyordu. Bu pazarlık fazlası vergi mültezimlerin kazancını oluşturuyordu. Bununla birlikte aşar vergilerinin kalan kısmı Duyun-u Umumiye'ye bırakılmıştı. Arazi vergisi ise toprak ve arsaların mülkiyet ve kullanma haklarına sahip kişilerden toprak ve arsa değerleri üzerinden alınıyordu.

2.4. 1923 İktisat Kongresi

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 1135 katılımcı ile 1923 yılında İzmir'de İktisat Kongresi yapılmıştır. Çiftçi, tüccar, sanayici, bankacı, işçi gibi birçok iktisadi kurum temsilcisinin katıldığı kongrede, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan milliyetçilik akımının izleri görülmüş ve yabancılara tanınan kapitülasyonlar üzerinde durulmuştur. Kongrede ulusal ekonomiden de çokça söz edilmiş özel teşebbüs himaye edilirken, kalkınmada millilik unutulmamıştır. Daha çok liberal bir politika izleyen genç Türkiye, 1927 yılında da Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkararak özel teşebbüsü desteklemiş ancak Büyük Buhrandan dolayı çok büyük verim alınamayınca devletçi politikalar izlemiştir.

Özetle kongrede şu kararlar alınmıştır:

- Üreticinin korunması

- İhracatın korunması
- Milli sanayinin ve işçinin korunması
- Demiryollarının geliştirilmesi (Ezer,2005)

3. KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TÜRKİYE'YE İNTİKALI

Amerika'da sanayi ve inşaat alanındaki yatırımlar 1927-1929 yılları arasında %25 oranında artış göstermiştir. (Ezer,2010). Birçok insan borsadan daha çok zengin olma arzusuyla borçlanarak yatırım yapma yoluna yönelmiş ve bankadan alınan borçlar ile hisse senedi olarak yapılan yatırımlara oluşan büyük talep hisse senedi piyasasında fiyatların devamlı artmasına yol açmıştır.

New York Borsası 1928 yılının başından 1929 yılı Ekim ayının başına kadar olan süreçte gittikçe yükseliyor ve yüksek fiyat/kazanç oranı getiriyordu. Ancak 3 Ekim 1929 tarihine gelindiğinde, yukarıda sayılan sebepler doğrultusunda borsanın ilerlemesi durmuş hatta birkaç büyük holdingin hisse senetleri düşmüştü. Bu düşüş 21 Ekim günü yabancı yatırımcıların kâğıtlarını ellerinden çıkarmalarıyla hızlandı ve "Kara Perşembe" olarak anılan 24 Ekim 1929 Perşembe günü borsa dibe vurdu. 1929 yılının fiyatlarıyla 4.2 milyar dolar yok oldu.

Amerika'nın ardından Avrupa'daki mali kurumlar da sendelemeye başladı. Avusturya'nın en büyük bankası Credit Anstalt çökünce yatırımcılar paniğe kapılarak bankalardan varlıklarını çekmeye başladılar ve böylece ortaya uluslararası likidite krizi ortaya çıktı. Avusturya'daki banka çöküşünün ardından İngiltere'de sterlin, hafta içinde üç kez değer kaybetmişti. Amerika'nın kendi geliştirdiği bankacılık sistemi de birkaç yıl içinde kendi kendini çöktürmeye başlayacak ve uluslararası likidite krizinden payını alacaktı. 1932'de 2000 banka Amerika'da müşterilerinin paralarını çekerek batmıştır. Ayrıca hisse senedi yatırımı için kredi talep eden yatırımcıya kredi sağlayan ve verdikleri kredinin teminatı olarak fonladıkları hisse senetlerini kabul eden bankalar işler yolunda gitmediğinde kredilerini geri almaya başlamış ve ödenemeyen krediler hisse senetlerinin değerleri düşünce teminatsız kalmış, nihai olarak birçok bankanın iflası da bu biçimde gerçekleşmiştir.

Yukarıda bahsedilen ekonomik krizin ortaya çıkışını özetleyecek olursak: (Selim,2013)

- Bankaların kötü yapılanmış olması ve zaten kötü olan kredi yapısının borsa çöküşüyle beraber iyice kötüleşmesi
- Devletin piyasaya müdahale etmemesi ve uygulanan yanlış para politikaları

- Tarım ürünlerinin fiyat esnekliğinin çok fazla olması sebebiyle tarım sektörünün kazancının azalması
- Teknolojik işsizliğin çoğalması
- Gelir dağılımının büyük dengesizliği
- Sermaye birikiminin büyük kısmının yok olması
- Yatırımlardaki düşüşün ulusal geliri düşürmesi (Yatırımlardaki düşüş milli geliri çarpan etkisiyle daha çok düşürmüştür.)

4. KRİZİN TÜRKİYE'YE YANSIMASI: TARIM, SANAYİ VE PİYASALAR

Türkiye'nin yeni yapılanmasından kaynaklanan içsel sıkıntılar ve 1929 Bunalımı yakın dönemlerde meydana gelince, Bunalım Türkiye'de de gözden kaçırılmaz etkilere sahip oldu.

1929 Bunalımının Türkiye'ye intikali çeşitli yollardan oldu:

- Türkiye'nin ihracatçısı olduğu tarımsal ürünlerin ve diğer ham maddelerin fiyatı 1932-33 yılları arasında düşüşe geçti.
- İthalatta, millilik gereği dış ticaret korumaları olmasına rağmen fiyatların düşmesi büyük iflaslara yol açtı. İthalat kısınca, ithal mal satan firmaların da mevcudu bu durumu zorlaştırdı. Dış ticarete açık kesimler (tarım, madencilik, ticaret, yabancı bankalar) bu bunalımdan özellikle etkilendi; karlılığın faiz haddi altına düşmesi veya zararlar bu kesimleri niteledi. (Kazgan,2017)

TL, Sterlin'e bağlıyken Sterlin altın standardından ayrılınca, devalüe oldu. Daha sonra TL Frank'a bağlandı. Ancak Avrupa'daki yoğun bunalım nedeniyle Frank da devalüe oldu ve bu durumu Dolar izledi. Türkiye 1930'dan sonra dış ticaret fazlası vermeye, devalüe olan yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başladı. Bu değerlendirme, dış ticaret kanallarını ve ihracatın mal bileşimini değiştirerek diğer bir bunalım kaynağı oldu. (Kazgan,2017)

Gerek devalüe olan yabancı paraların karşısında TL'nin yükselmesi, gerekse genel fiyat seviyesinin düşmesi ve paranın dolaşım hızının yavaşlaması olsun iş dünyasını özellikle ihracat bakımından zayıflattı. Zaten Avrupa'nın krizi yoğun yaşaması, millilikten kaynaklanan dış ticaret korumaları ithalatı kısip, ihracatı da olumsuz etkiledi.

Değerlenen TL, bankacılık sistemindeki yatırımcıya verilen kredilerde de sorunlar yaşatmaya başladı. TL değerlendirince, krediyi ödeme gücünü çeken yatırımcı, kredisini ödeyemez hale geldi. Çiftçiler bu

durumda başı çaktı. Tarım ürünleri fiyatlarının büyük oranlı düşüşü ve kötü ürün veren yıllar bu durumun etkisini daha da artırıyordu.

Milli para değer kazandıkça nominal ve reel faiz oranları da önlenemez bir artışa geçti. Bankalar, tahsilat gücünü yaşadıkça faizleri indirmeye yanaşmadı. 1938 yılına kadar faiz oranlarında bir değişme olmadı. Ancak çiftçi için bazı iyileştirmeler yapıldı.

Bunalım yılları içerisinde fiyatlar düşerken yeni vergilerin eklenmesi ve geçmişten gelen vergi sisteminin değişmesiyle, fiyatlar düşerken halkın vergi yükü arttı. Özellikle de tüketimi kısacak vergileri ağırlaştırdılar. Harcanabilir gelirin düşmesiyle satın alma gücü de düşen halk, kriz yıllarının etkisini daha da artırdı.

5.TÜRKİYE'NİN YAVAŞÇA BUNALIMDAN ÇIKIŞI

1935'ten sonra, dış ticaret hadlerinin iyileşmesi, ihracatın artması gibi olumlu etkenler dış ticaret kayıplarını yavaş yavaş telafi etmeye başladı. Bunun yanında millileşmek ve dışarıdan alınan yatırım kredileri de durumu olumlu etkiledi. Ayrıca ticari banka kredilerindeki artış ile para arzı artmış ve bu durum paranın dolaşım hızını da yükseltmişti.

Çiftçi hususi olarak desteklenerek, tarım politikaları uygulanmış ve güzel verim alınan yıllar geçirilmiştir. Halkın satın alma gücünün yükselmesi reel işçi ücretlerinin artması da havayı olumlu olarak etkiledi.

Yeni kurulan genç ülkede, yeni ortaya çıkan ağır vergilerin birçoğu için hafifletme yoluna gidildi. Halkın harcanabilir geliri arttı.

Bu dönemde 08.06.1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu kabul edildi. İşçinin çalışması gereken süre günde 8 saat ve haftaya 48 saat ile sınırlandırıldı. Asgari ücret saptandı. Bu kanun işçinin sömürülmesinin önüne geçmek için çok önemli bir adımdı.

6.KRİZDE YENİ BİR EKONOMİK SOLUK: KEYNES

1929 Buhranı yani yukarıda bahsettiğimiz üzere Büyük Bunalım ABD'deki borsa hareketleri sonucunda Wall Street piyasasının dibe vuruşuyla büyük bir kabus gibi gündeme düşmüştü. Bir süre sonra kriz dalgası Atlantik'in de ötesine geçmiş özetle dünya ekonomisinin durumu kritik, milyonlarca kişi işsiz, bankacılık sistemi iflas etmiş, dış ticaret hacimleri büyük oranlarda küçülmüş ve insanların psikolojisi güvensizlik ortamından dolayı

oluşan bunalım ya da diğer tabirle depresyon ortamını düzeltmeye yardımcı olmuyordu.

Krizin başladığı sene seçilen Hebert Hoover'ın krizi engellemek için piyasaya hiçbir müdahalede bulunmadığı ve ekonomi ekibinin tecrübesizliğinin, krizi oluşturan en önemli etkenlerden olduğu söylenmektedir. Liberal görüş sahibi Hoover'ın kararlarının toplumsal maliyeti çok yüksek olmuş, daha sonra alınan müdahale kararı mevcut durumu daha da kötüleştirerek işsizliğe sebep olmuş, azalan gelirler talebin de azalmasıyla sonuçlanmıştır. Nihai olarak fiyatlar düşmüştür. (Yardımcı, İnce, Ekiz 2017)

Kapitalizmin ünlü sloganı olan "Lasaissez faire, lasaissez passer" (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) politikasının artık çok da işe yaramadığı çoğu siyasi, ekonomist ve hatta halk tarafından fark ediliyordu. Klasik Yaklaşım, buhranın büyük sorunlarını çözmekte yetersiz ve fazla iyimser kalmıştı. Klasik İktisatçılara Büyük Buhran döneminde en büyük eleştiri işsizlik konusunda gelmişti. Çünkü sanayileşmeyle gelen artan üretim kapasitesi, işçi sınıfını da büyümüş ve yukarıda bahsi geçen birçok sebep nedeniyle en büyük yaralardan birini işçi sınıfı almıştı. Klasik İktisadın ekonomi içerisindeki eksik istihdamı reddetmesi yani işsizliği yok sayması kriz döneminde istihdam piyasasına müdahaleyi geciktirmiştir. Ancak dünya çapında işsizliğin yayılmasına bir yorum getirememişlerdir.

Buhranı izleyen yıllarda, 1936'da Cambridge'de Alfred Marshall'dan ders alan, soylu bir aileden gelen J. Maynard Keynes "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli eseri ile dönemin birçok aydın isminin dile getiremediği eleştirileri dile getirmiş, Klasik İktisatçıların yaklaşımlarına eleştiriler ve yeni alternatifler getirmiştir.

Klasik İktisatçılar, her arzın kendi talebini yarattığına inanıyorlardı (Bkz. Say Kanunu/Mahreçler Yasası). Keynes ise bu yasanın tam tersini düşünerek bu olguya talepten arza doğru baktı. Keynes'e göre piyasadaki firmalar, üretim kararlarını beklenen tüketim miktarı ya da tüketicinin toplam harcamasına göre yapar. Harcama yapanlar yani tüketenler daha fazla harcama yapmayı planladıklarında firmalar daha fazla satış yapacaklarına inanacaklar ve daha fazla üretime geçeceklerdir. Kısaca Klasik İktisatçıların söylediklerinin aksine talep, arzı yaratacaktır.

Kriz ortamına istinaden Klasik İktisatçıları eleştirdiği bir diğer önemli nokta da tam istihdamı sağlayabilecek toplam harcama düzeyinin yetersizliği yer alır. Bu durumda klasiklerin faiz oranı ayarlamaları ve ücret-faiz esnekliklerinin işsizliği

önleyebileceği şeklindeki düşüncelerinin boşa çıktığı görülmektedir. Keynes'e göre sadece toplam harcama düzeyi yeterli olduğu zaman tam istihdam olanak dahilindedir. Yani Keynes, piyasa ekonomilerinin tam istihdam düzeyine kendiliğinden geleceği yorumlarına karşı çıkmıştır. (Yıldırım 2014 s:360)

6.1. Krizde Devlet Müdahalesi: Keynes'e göre Para ve Maliye Politikaları

Keynes'e göre, Klasik İktisatçıların aksine işsizlik ve kriz kalıcılık niteliği göstermekte ve sanıldığı gibi ekonomik sistemin kendiliğinden dengeye gelmeyecektir. Kapitalist sisteme son vermeden, özel mülkiyet sisteminin de düzenli işleyebilmesi için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. (Altıok, 2009)

Klasik İktisatçıların piyasada devlet müdahalesine hiç yer vermemesine karşın, Keynesyen Yaklaşım piyasalarda devlet müdahalesini zorunlu görmüştür. Klasik iktisatçıların tersine sadece kısa dönemde değil, uzun dönemde de eksik istihdam sorunu yaşanacağını düşünen Keynesyen Yaklaşım, devletin ekonomiye iradi politikalarla müdahale etmesinin gerekli olduğunu ve piyasayı yönlendirmesini benimsemişlerdir.

Keynesyen Yaklaşım'a göre piyasada tam istihdam olgusu sağlanmak isteniyorsa yatırımcılar teşvik edilmelidir. Tüketim artışı vergileri azaltarak sağlanmalıdır. Yani işsizlik olduğunda vergiler artırılmadan mal ve hizmet harcamaları artırılmalıdır ki, tüketicideki talep artsın. Harcamalar kısılmadığı sürece tüketicinin gelirini artıracak olan gelir vergisindeki azalma da benzer etkiyi gösterecektir. Enflasyonist durumlarda ise tam tersi olarak vergiler artırılmalı, toplam talep azalmalı ve böylece enflasyonist baskılar azaltılmalıdır.

Keynesyen Yaklaşımın modern maliye politikası varsayımları şu şekilde özetle açıklanabilir: Keynesyen Yaklaşım göre devlet tüzel bir kişiliktir ve Klasik görüşün aksine devletin tüketici bir kişiliği yoktur. Devlet hazinesinde çeşitli kaynaklardan toplanan tüm kamu gelirleri toplanır ve buradan gerekli yerlere harcama yapılır. Keynes'in de dediği gibi "Ekonomik durgunluk durumundan çıkılması için devlet gerekirse kendisi çukur kazdırıp, sonra yine kendisi doldurmalıdır." Keynesyen Yaklaşım göre hazinenin paranın istikrarını sağlama ve koruma fonksiyonu, hazinenin gelir sağlama fonksiyonu ve hazinenin ekonomiyi düzenleme fonksiyonu vardır. (Süleyman demirel üniteki makale)

Para politikasının etkisine yeterince etkili bulmayan Keynesyen Yaklaşım'a göre likidite tuzağı ve

yatırımların, özellikle resesyon dönemlerinde faiz oranlarına karşı duyarsızlaşmasıdır. Ancak bu iki etkiye rağmen maliye politikalarıyla beraber artırılan devlet harcamaları çarpan katsayısının etkisiyle beraber yatırımcının hareketlerini de tetikleyerek efektif talebi ve dolayısıyla istihdamı artırır. Yani eksik istihdam durumlarında merkez bankaları dolaşımdaki para miktarını artırırsa, yatırımcı kesim için ödünç almak ve yatırım yapmak kolaylaşacaktır. Enflasyonist ortamda ise para arzı daraltılmadığıdır.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkıp, galip ya da mağlup fark etmeksizin yorgun olan dünyanın; bazı iktisatçılara göre belirli nedenlere dayandığı, Galbraith gibi iktisatçılara göre hala nedenlerinin bilinmediği 29 Ekim 1929'unda bir Perşembe günü yıllar boyu maruz kaldığı büyük bir ekonomik bunalımın dünyayı ne derece etkileyeceği özetlenmeye çalışılmıştır.

Savaş sonunda imzalanan ağır antlaşmaların yaptırımlarına maruz kalan bazı ülkelerin dünya üzerindeki dağılımı yeniden şekillendirmesi ve galip ülkeler için ekonomik gücün kartlarının yeniden dağılacağı heyecanı Avrupa'yı sararken; Atlantik'in ötesi dünyanın kreditörü haline gelmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin halkı tüketmeye alışmıştı. Sanayi Devrimi'yle kitlesel üretimin artmasıyla ekonomiyi güçlü hale getirmesi, bankacılık sisteminin gelişmesi ve herkesin kolayca kredi alabilmesi sosyal statüsünü korumaya çalışan toplumu daha çok tüketmeye itiyordu. Lüks tüketimin artması ve bireylerin popüler olan borsa, yoğun talepten oluşan balon fiyatlardan dolayı nihai olarak çökmüştü. Dünyanın kreditörü olan Amerika'dan yayılan küresel bunalım tüm dünyayı etkisi altına aldı ve diğer ekonomik krizlerin yanı sıra uzun yıllar etkisini sürdürdü.

Yeni kurulan Türkiye için ise hiçbir şey basit olmadı. Yıkılan Osmanlı Devleti'nden kalan borçları ödemenin yanında, birçok siyasi ve sosyal alanda reformların da yapıldığı yıllarda yaşanan büyük bunalım en çok çiftçiyi etkilemiştir. Temel ekonomik geçim kaynağı tarım olan birçok şehirde milli paranın, yabancı para karşısında yükselmesi, tarımda modern yöntemlere hala geçilememesi ve kuru tarım yapılması, bu nedenlerle de hava şartlarından kolay etkilenmesi, kötü tarım yıllarına neden olmuştur. İhracatta TL'nin yükselmesiyle Pazar potansiyeli yüksekken, diğer ülkeler de ekonomik krizin verdiği darboğazdan etkilenince daralma yaşanmıştır. 1935'ten sonra ise çiftçilere birçok konuda iyileştirme yapılmış ve tarım belirli ölçüde toparlanmaya çalışılmıştır.

Sanayi alanında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmış, özel sermaye teşvik edilmiştir. Liberal politikanın yanında Lozan Anlaşmasından sonra millilik hareketleri artmış ve korumacı dış ticaret politikalarıyla, korumacı bir ekonomi gözlemlenmiştir. Krizi izleyen yıllarda yatırımcılar yerli ve yabancı bankalardan yüksek faizli de olsa kredi alarak yatırımlarına devam etmişler ve devlet, dışarıdan aldığı kredilerle yatırımcıya hareket edecek gerekli alanı vermiştir. Bu imkanlar fiyatlar genel düzeyi düşüken para arzını arttırmış ve paranın dolaşım hızını da bir miktar arttırmıştır.

Özetle Türkiye, iktisadi kalkınmayı ve büyümeyi hızlandırarak krizle mücadele etmeyi seçmiştir. Liberal politikalarından, devletçi politikalara geçişin de etkisiyle Sümerbank ve Etibank açılmış, birçok sanayi fabrikası kurulmuş ve büyük ölçüde ulaşım inşaatları gerçekleştirilmiştir.

Tüm dünyada kriz yaşanırken, uygulanan iktisadi politikalar eleştiriler geldi. Uygulanan politikalar, klasik yaklaşımın yöntemini yansıtıyordu. En önemli eleştiri, her ne kadar kriz yaşansa da asla fakirlik çekmeyen, İngiliz soylu bir aileden gelen J. M. Keynes'tendi. Klasik yaklaşıma yapılan en büyük eleştiri, kötü giden gidişata devlet müdahalesinde bulunulmamasıydı. Krizin büyümesinde bu tutum da sorumlu tutuluyordu. Keynesyen yaklaşıma göre liberal politikaların yanında devletin de müdahalede bulunması gerekiyordu. Klasik görüşçülere göre ekonomi kısa sürede dengeye gelecekti, ancak Keynesyen görüşe göre bu durum böyle değildi.

Krizle beraber gelen işsizlik, yine Klasik Yaklaşıma göre bir müddet sonra düzelecekti. Çünkü Klasik iktisatçılar piyasayı her zaman tam istihdam koşullarında sayıyorlardı, ancak Keynesyen İktisatçılar tarafından bu konu da eleştirildi ve piyasanın eksik istihdam koşullarında olduğu ortaya konuldu.

Keynes'e göre, iş dünyasını yeniden canlılığa kavuşturmak için vergi ve faiz oranları düşürülmeli ve istihdamı benimseyen maliye politikaları uygulanmalıdır. Keynes'in büyük yankı uyandıran bu eleştirileri Franklin Roosevelt'ten büyük destek aldı ve bu politika uygulandı.

1929'da patlak veren bu büyük krizde, çıkış yolu için Keynesyen İktisat'ın izinde gidilmesi, uygulanan eski politikalarla belirli yönlerden farklı bir politika izlenmesi söz konusu Kriz'in etkisini azaltmış ve çıkışı sağlamıştır. Keynes dönemin koşullarını gözlemlemiş, eksikleri görmüş ve belirli eleştiriyi yapmıştı. Türkiye de kriz yıllarını devletçi politikalarla atlattı. Altyapı yatırımları, eğitimde reformlar, ekonomi kongreleri, sosyal haklar gibi yapısal reformlar yaparak Türkiye bu dönemi savaş

yorgunu, yeni kurulan bir ülke olmasına ve krizin etkileri uzun yıllar sürmesine rağmen iktisadi kalkınmaya önem vererek ve belirli ölçüde bunu gerçekleştirerek atlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Altıok, M. (2009) Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları, Toplum ve Demokrasi 75-102
- Berber, M (2017) İktisadi Büyüme ve Kalkınma Trabzon: Celepler Matbaacılık
- Buluş, A., Kabaklarlı, E. 1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1.
- Eğilmez, M. (2016) Ekonomide Analiz: Örnek Olaylar ve Çözümler İstanbul: Remzi Kitabevi
- Eğilmez, M, Kumcu E. (2004) Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması İstanbul: Remzi Kitabevi
- Ezer, F. (2010) 1929 Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1, 427-442
- Ezer, F. (2005) 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Öncesi Türk Ekonomisinin Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 28-32

- Güran, T. (2015) İktisat Tarihi İstanbul: Der Yayınları
- Kazgan, G. (2017) Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Marangoz, M., Uluyol O., (2010) Küresel Krizin Tüketicilerin Harcama ve Tasarruf Eğilimleri Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi 82-96
- Orhan, O.Z., Erdoğan S. (2008), Para Politikası Ankara: Yazıt Yayın Dağıtım
- Öz, S. (2009) Büyük Bunalım Deneyimi Işığında Küresel Kriz, Ekonomik Araştırma Forumu Koç Üniversitesi
- Selim, Y. (2013) Kara Perşembe: 1929 Ekonomik Buhranı Nasıl Başladı? <http://www.serenti.org/kara-persembe-1929-dunya-ekonomik-bunalimi-nasil-basladi/> (10.05.2019)
- Yardımcı, M.E, İnce, M.R.& Ekiz, R, (2017) Ekonomik Krizin Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları, Küv Yayınları
- Yıldırım, K., Şıklar, İ., Bakırtaş, İ., Koyuncu, C., Yılmaz, R.& Erdiñç, Z., (2014) İktisada Giriş Ankara: Pelikan Tıp ve Teknik Kitapçılık